

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra psychologie a speciální pedagogiky

Bakalářská práce

Role středisek výchovné péče v rámci prevence rizikového chování

Vypracovala: Věra Říháčková
Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Toušek

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 5. května 2014

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat mému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Zdeňkovi Touškovi, za jeho odborné vedení, cenné a užitečné rady a trpělivost, kterou mi věnoval při psaní této práce.

Abstrakt

Cílem bakalářské práce bylo vypracování preventivního programu pro konkrétní základní školu, reagující na její aktuální situaci a oblast rizikového chování ve městě.

Základní škola se nachází v obvyklém městě, kde je průměrná sociální úroveň. Škola stojí v klidné čtvrti a slouží dětem z celého města a okolních vesnic. Je dobře materiálně zajištěna a žáci se v ní proto cítí dobře. Jelikož se už v minulosti zde šikana objevila, vypracovala jsem preventivní program proti šikaně pro šestý ročník základní školy. Šestý ročník sem si vybrala proto, že je jednou z nejrizikovějších skupin na základní škole. Většinou do něj přicházejí žáci noví a vznikají zde třídy atletické, ve kterých mají žáci sklony k sebeprosazování se, a ti málo úspěšní či naopak velmi úspěšní se mohou stát obětí šikany.

Hlavním cílem programu je, aby žáci uměli mezi sebou komunikovat a měli ve svém třídním pedagogovi oporu. Preventivní program je dlouhodobý a komplexní. Do programu byly zvoleny aktivity (hry) seznamovací, komunikační, na utužování vztahů, morální, pohybové a zábavné. Všechny zvolené hry měly za cíl dosáhnout kladného vztahu mezi žáky, aby uměli spolu komunikovat a řešit různé problémy. Žáci by měli mít ve svém třídním učiteli oporu, proto by se do dění her měl zapojovat i on.

Hodnocení preventivního programu probíhá průběžně a závěrečně pedagogy i žáky. Průběžné hodnocení je zakomponováno do třídnických hodin, kde žáci odpovídají na dané otázky a jednou za 2 měsíce metodik prevence realizuje s žáky sociometrii. Dále pedagog celý rok žáky sleduje a při výskytu problému ve třídě začne s třídou pracovat. Závěrečné hodnocení probíhá na konci školního roku, kdy si žáci zahrají hru na komunikaci a řešení různých problémů a díky tomu pedagog zjistí, zda byl či nebyl preventivní program účinný.

Celý vypracovaný preventivní program byl nabídnut základní škole, pro kterou byl vypracován.

Abstract

Aim of this work was to develop a prevention program for specific elementary school, reacting to the current situation and the area of risk behavior in the city.

The elementary school is located in a normal city where the average social level. The school is located in a quiet neighborhood and serves children from across the city and surrounding villages. The School is well ensured, and that's is the reason why pupils feels good in it. In the past, bullying has occurred here, so I developed a preventive program against bullying for the sixth year of primary school. I chose the sixth year because it's one of the highest risk groups in primary school. Mostly new pupils come in it and are created new athletic classes, in which pupils have a tendency to be self-assertion, and these less successful or very successful may become a victim of bullying.

The main objective of the program is to teach pupils how to communicate with each other and to build feel of support in their teacher. Preventive program is a long term and complex. To the program was chosen dating, communication, to strengthen relationships, moral, motion and fun activities (games). All selected games should aim to achieve positive relationship between the pupils and to know how to communicate and solve different problems. Pupils should have support in their class teacher, therefore teacher should be involved in the games.

The preventive program is rated ongoing and final by teachers and pupils. Ongoing evaluation is incorporated into class hours, where pupils respond to the questions and once in two months prevention methodology implemented with pupils sociometry. In addition, teacher monitors pupils throughout the year and when a problem occurs in the class, he begins to work with class. The final evaluation takes place at the end of the school year when pupils play the game on communication and solve different problems and because of it can teacher determinate whether or not there was an effective preventive program.

The whole developed preventative program was offered to elementary school, for which he was developed.

Obsah

Úvod.....	8
1. Rizikové chování	10
1.1 Vymezení rizikového chování	10
1.2 Etiologie rizikového chování.....	10
1.3 Členění rizikového chování	11
1.3.1 Dělení podle společenské nebezpečnosti	11
1.3.2 Dělení podle charakteru činnosti	12
2. Prevence.....	18
2.1 Členění prevence	18
2.1.1 Formy primární prevence.....	19
2.2 Metody prevence	19
2.2.1 Přednáška	20
2.2.2 Beseda.....	20
2.2.3 Reflexe uměleckého díla.....	21
2.2.4 Peer program.....	21
2.2.5 Samostatná práce	22
2.2.6 Zájmové volnočasové aktivity	22
2.2.7 Školní časopis	23
2.2.8 Informační servis pro žáky	23
2.2.9 Poradenství.....	24
2.3 Minimální preventivní program.....	24
3. Střediska výchovné péče.....	27
3.1 Legislativní vymezení střediska výchovné péče.....	27
3.1.1 Klienti střediska výchovné péče	27
3.1.2 Personální obsazení ve středisku výchovné péče	27
3.2 Činnost střediska výchovné péče.....	28
3.3 Role středisek výchovné péče.....	30
3.3.1 Spolupráce středisek výchovné péče s rodinami	30

3.3.2	Spolupráce středisek výchovné péče se základními školami.....	31
3.3.3	Spolupráce středisek výchovné péče s orgány sociálně právní ochrany dětí	33
3.3.4	Spolupráce středisek výchovné péče se školskými poradenskými zařízeními	34
3.3.5	Spolupráce středisek výchovné péče s dalšími orgány	34
3.4	Vnitřní členění střediska výchovné péče	34
3.4.1	Ambulantní oddělení.....	34
3.4.2	Internátní oddělení	35
4.	Minimální preventivní program.....	36
4.1	Metodika.....	36
4.2	Charakteristika základní školy.....	38
4.3	Cíle.....	40
4.4	Realizace preventivního programu	41
4.4.1	Realizace preventivního programu ze strany pedagogů	41
4.4.2	Harmonogram preventivního programu	42
4.4.3	Popis jednotlivých aktivit	43
4.5	Evaluace.....	50
	Závěr	52
	Seznam použité literatury	

Úvod

Když jsem si vybírala téma bakalářské práce, tak jsem chtěla takové, s nímž mám už nějaké zkušenosti, či které je mi blízké. Proto jsem si zvolila téma „Role středisek výchovné péče v rámci prevence rizikového chování“. S rizikovým chováním jsem se setkala u několika dospívajících mladých dívek ve věku 12 – 15 let. Jako příklad uvedu sousedovu dceru, která nejdříve začala lhát svým rodičům, chodila pozdě domů, někdy i za několik dní, až to vyvrcholilo tím, že začala mít problémy ve škole, rodičům kradla peníze a začala experimentovat s návykovými látkami. Tyto problémy byly tak závažné, že už je rodiče sami nezvládali řešit a obrátili se na pracovníky střediska výchovné péče (dále jen SVP). Na základě doporučení tamního psychologa se rodiče rozhodli pro pobyt dívky v daném zařízení. Proto se ve své bakalářské práci zaměřuji na prevenci rizikového chování u dětí na druhém stupni základní školy. Mým cílem bude vypracování preventivního programu, který bude specificky určen pro konkrétní základní školu a bude reagovat na aktuální situaci školy a města v oblasti rizikového chování.

Rizikové chování je takové chování, které porušuje právní nebo společenské normy. Můžeme sem zařadit záškoláctví, lhaní, agrese, šikanu, různé formy násilného chování, krádeže, vandalismus, závislostní chování, užívání návykových látek, delikvenci a kriminalitu, násilí, xenofobii a rizikové sexuální chování. S uvedenými negativními jevy se můžeme setkat kdekoliv (doma, ve škole, v dopravě, na ulici a internetu apod.).

Dětem s rizikovým chováním pomáhají SVP, které od 90. let 20. století patří k zařízením ústavní výchovy. Jejich vznik byl původně motivován snahou řešit primární a sekundární prevenci poruch chování. Hlavním cílem od počátku jejich založení byla prevence sociálně patologických jevů (rizikového chování).

Práce je rozčleněna do několika kapitol. První kapitola se zaměřuje na vymezení a vysvětlení pojmů rizikového chování, jeho nejčastější formy a etiologii. Druhá kapitola se zabývá celkovou prevencí, jejími druhy a různými metodami, které lze využít při řešení rizikového chování na základních školách. Dále je v ní popsán minimální

preventivní program a jeho struktura. Ve třetí kapitole je popsáno SVP, jeho legislativní vymezení, preventivní činnosti, tzn. jaký je jeho hlavní cíl, pro koho je určeno a jaké služby poskytuje zařízení i jeho zaměstnanci. Dále je v ní popsána role SVP (s kým SVP spolupracuje). V poslední kapitole se budu zabývat vypracováním preventivního programu na základě analýzy odborné literatury, požadavků školy, zhodnocení její současné situace v oblasti rizikového chování žáků i celkové sociální situace města.

1. RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

1.1 Vymezení rizikového chování

Co se týče terminologie, tak se dříve místo termínu „rizikové chování“ používal termín „sociálně patologické jevy“. (Miovský, 2010, s. 23) V České republice je terminologie rizikového chování nejednotná a každý autor ji popisuje jinak. (Prevence rizikového chování, 2012, online)

Obecně vzato rizikové chování je chování „*porušující nejen právní, ale i společenské, tedy širší normy, takže se takové jednání vztahuje i na děti a mladistvé*“. (Netolická, 2012, online) Podle Macka „*problémové či rizikové chování nejsou jen zjevně společensky nebezpečné aktivity, ale je to i chování poškozující zdraví a přirozený vývoj*“. (Macek, 2003, s. 110) Podle Fishera se jedná o „*variabilní škálu jevů, které vnímáme jako nechtěné, nežádoucí nebo až nepřijatelné. Každý takový jev má svoji míru společenské nebezpečnosti*“. (Fischer, 2009, s. 13) Miovský rizikové chování definuje jako komplexní jev zahrnující zdravotní, sociální a výchovná rizika a zároveň se týká jedince a společnosti. (Miovský, 2010, s. 23)

V současné době v České republice dochází k vyššímu nárůstu problémového a rizikového chování, které je daleko viditelnější než v období socialismu (před r. 1989). Vyšší nárůst je nyní zjevný hlavně díky tomu, že dříve bylo problémové chování pečlivě skrývané nebo latentní. (Macek, 2003, s. 109 – 110) V současné době se s problémovým až antisociálním chováním setkáváme čím dál častěji u mladších a mladších dětí. (Vojtová, 2009, s. 69)

1.2 Etiologie rizikového chování

Příčiny rizikového chování mohou být biologické, psychologické, sociální, kulturní a situační. Biologické příčiny mají genetické a endokrinní faktory, což je nadbytek či nedostatek hormonů; fyziologické a vývojové poruchy. Do psychologických příčin patří

porucha socializace v raném dětství, poruchy komunikace mezi rodičem a dítětem, psychologické teorie učení (např. naučené napodobování), osobnostní či existenční krize a ztráta smyslu života. Do sociálních příčin patří především rodina (viz níže), ale můžeme sem zahrnout i sociální skupiny a subkultury, které podporují nebo odměňují porušování norem či zákonů. Dále do sociálních příčin patří sociální a politické konflikty, sociální struktura, která je spojená se změnami norem. Kulturní příčinou je rozdílné hodnocení chování v různých kulturách (např. chudoba, tolerance k určitému chování, adaptace přistěhovalců a migrantů). Do situačních příčin patří situace, které poskytují příležitosti k deviantnímu chování nebo možnosti uniknout sociální kontrole. Dále sem patří situace, v nichž nelze dosáhnout nějakého řešení či cíle. (Vitásková, 2005, s. 24 – 26)

Nejdůležitějším faktorem pro dítě je rodina, která plní funkce biologické, ekonomické, sociální a psychické. V rodině se utváří určitý styl chování a komunikace. Pokud však rodina nějaké funkce neplní, bývá to často zdrojem výskytu rizikového chování u dítěte. Příčinou může být právě nevhodný výchovný styl rodičů nebo dysfunkčnost či afunkčnost rodiny. (Vágnerová, 2004, s. 589)

1.3 Členění rizikového chování

Rizikové chování můžeme dělit buď podle společenské nebezpečnosti, nebo podle charakteru činnosti. (Vágnerová, 2004, s. 792)

1.3.1 Dělení podle společenské nebezpečnosti

Nejčastější dělení rizikového chování je podle stupně závažnosti a to na disociální, asociální a antisociální. (Sochůrek, 2009, str. 45)

Disociální chování je takové chování, které je nepřiměřené, nespolečenské. Jedinci, i když na okolí působí velmi nespolečensky, jsou schopni dodržovat sociální normy společnosti, či normy dané skupiny. Toto chování se tedy dá zvládnout vhodnými a

přiměřenými pedagogickými postupy. Do disociálního chování můžeme zařadit vzdorovitost, neposlušnost, odmítání kontaktu apod. (Sochůrek, 2009, str. 46)

Asociální chování má výrazný dopad na sociální vztahy jedince. Chování jedince je nespolečenské a neodpovídá mravním normám společnosti. Nemá sociální charakter a nemusí být kriminální. Svým chováním jedinec poškozuje hlavně sebe a ne okolí. Může sem tedy patřit záškoláctví, krádeže, lhaní, útěky, toulky, toxikomanie, patologické hráčství. (Sochůrek, 2009, str. 45)

U antisociálního chování jedinec porušuje zákon a normy, což se odráží nejen na něm samém, ale i na okolí. Do tohoto chování spadá trestná činnost, vraždy, loupeže, krádeže, organizovaný zločin, kriminalita apod. (Sochůrek, 2009, str. 46)

1.3.2 Dělení podle charakteru činnosti

Podle Miovského (2010, s. 30) do forem rizikového chování u dětí a mladistvých patří:

- interpersonální agresivní chování
 - šikana
 - týrání
 - rasová nesnášenlivost
 - diskriminace
 - extremismus
- delikventní chování k majetku
 - krádeže
 - vandalismus
 - sprejerství
- rizikové zdravotní návyky
 - kouření
 - užívání alkoholu
 - užívání drog
 - nezdravé stravovací návyky
 - nadměrná nebo nedostatečná pohybová aktivita

- sexuální chování
 - promiskuita
 - pohlavní styk s rizikovými partnery
 - nechráněný pohlavní styk
 - předčasné mateřství a rodičovství
 - předčasné zahájení pohlavního života
- rizikové chování ke společenským institucím
 - záškoláctví
 - neplnění školních povinností
 - nedokončení studia na střední škole
- prepatologické hráčství
- rizikové sportovní aktivity
 - adrenalinové a extrémní sporty

Mezi nejčastější formy rizikového chování patří šikana, násilí ve školách, agresivní jednání, užívání návykových látek, kriminalita a delikvence. Dále se budu zaměřovat na nejčastější riziková chování popisovaná autory, poruchami příjmu potravy, které se u dětí stále častěji objevují a jsou velmi závažné. (Rizikové chování, 2008, online; Krch, 2005, s. 13)

Šikana

Dříve byla šikana brána jako akce velké skupiny, která ztratila sebekontrolu a vrhla se na jedince. V sedmdesátých letech byla šikana definována jako „*opakovaná agrese jedince nebo skupiny agresorů (většinou malé) proti jedinci nebo malé skupiny obětí*“. (Říčan, 1995, s. 17 - 18)

Fieldová ve své publikaci uvádí 4 typy šikany a to škádlení, vylučování, fyzické napadení a ubližování. Škádlení je nejdéle trvající forma šikany a jde o verbální násilí, týkající se vzhledu, sexuality a sociálního přijetí. Patří sem nadávky, posměšky, urážky, slovní požadavky a hrozby, obtěžování po telefonu, hanlivé vzkazy. Vylučování je založeno na společenské manipulaci (např. útočník předstírá přátelství, ačkoliv o dotyčném smýšlí negativně). Do vylučování můžeme řadit pošklebování, výhrůžné

postoje a gesta, šeptání si s ostatními, vyloučení oběti, pomluvy. Fyzické napadení je pravidelné napadání slabšího (např. strkání, bití, kopání, fackování, tahání za vlasy, krádeže, poškozování oblečení a věcí, házení majetkem oběti). Obtěžování je prohlášení nebo útok, který se týká sexu (např. doteky na hýždích nebo intimních partiích, nahlížení pod dveře toalety nebo koupelny), pohlaví, rasy, národnosti, či náboženství a nebo neustálé pokládání dotěrných otázek oběti. (Fieldová, 2009, s. 26 - 29)

Se šikanou se můžeme setkat kdekoliv kolem nás, např. v rodině, ve škole, v zaměstnání, v partnerských vztazích, v nemocnicích. Důsledkem šikany bývá poškozování jak psychického, tak i fyzického zdraví jedince, skupiny, či rodiny. (Kolář, 2011, s. 17 – 18)

Ve škole může být šikana jak v samotné budově, tak i na místech, které k ní náleží (např. hřiště). Mimo tato zařízení to mohou být cesty do školy a ze školy, diskotéky, autobusové zastávky apod. V důsledku šikany chodí děti do školy den co den vyděšené, nervózní a bezmocné. Šikana může na dítěti zanechat dlouhodobé následky. Je to psychické, citové, společenské nebo fyzické zneužívání. (Fieldová, 2009, s. 24 – 25)

V současné době se setkáváme s novým typem šikany prostřednictvím elektronických komunikačních prostředků, kterou můžeme zahrnout pod pojem „kyberšikana“. *„Kyberšikana je definována jako úmyslné, opakující se a nepřátelské chování, jehož cílem je ublížit oběti za použití informačních a komunikačních technologií.“* Je realizována především prostřednictvím internetu a mobilu. Patří sem textové zprávy, fotografie a videoklipy pořízené přes kamery mobilních telefonů, telefonní hovory, e-mailové zprávy, internetové stránky a sociální sítě. (Macháčková, 2007, online)

Šikana se objevuje více u chlapců než u děvčat a to proto, že chlapci jsou agresivnější a sociálně dravější než dívky. Toto chování se vyskytuje nejčastěji u mladých do 26-ti let. (Fisher, 2009, s. 157)

Krádeže

Krádež je porušením vlastnického práva jiné osoby. U dítěte musíme brát v úvahu, zda je jeho myšlení na takové úrovni, aby bylo schopno chápat vlastnictví jiné osoby.

Pokud je krádež spojena s násilím, tak ji označujeme jako loupež či přepadení. Mluvíme-li o krádeži, musíme brát v úvahu i odlišné hodnoty určitých sociálních skupin, protože každá skupina si pod pojmem „krádež“ představuje něco jiného. (Vágnerová, 2004, s. 795)

Krádeže jsou v současné populaci nejčastějšími trestnými činy a čím dál častěji se vyskytují u pubescentů. (Vágnerová, 2004, s. 795)

Vandalismus

Vandalismus je agresivní chování vůči majetku jiné osoby. Jedná se o poškozování či ničení veřejného nebo soukromého majetku. Osoba, která daný majetek ničí, z toho nemá žádný zisk, jediné co jí to přináší, je potěšení a odreagování se. Vandalismus bývá velmi často propojen i s jinými rizikovými formami chování. Velmi často k němu dochází u lidí pod vlivem návykové látky. Důvodem také bývá to, že jedinci chtějí někam patřit a partě se přizpůsobit. (např. dítě chce patřit mezi fanoušky s vandalistickým chováním). Začnou se s nimi ztotožňovat a napodobovat své idoly, bez ohledu na správnost svého počínání. Dalšími důvody je nuda, prázdnota nebo potřeba něco ničit. Tito jedinci většinou nejsou schopni normální seberealizace. (Fischer, 2009, s. 55 – 56)

Zneužívání návykových látek

Návykové látky jsou takové látky, které jsou schopny ovlivnit psychiku člověka a jeho sociální citění. Patří mezi ně alkohol, tabák, omamné a psychotropní látky a jejich konzumace se někdy považuje za protiprávní jednání. (Věstník MŠMT, 2007, s. 7, online)

Užívání návykových látek je typické u dětí:

- jejichž rodiče návykové látky užívají,
- které patří do nějaké party a chtějí se s ní ztotožnit,
- které vyrůstají ve velkých městech,
- s genetickými dispozicemi,
- které nemají žádné vytčené cíle. (Melgosa, 2004, s. 131 – 132)

Děti návykovým látkám podlehnou daleko rychleji než dospělí a k otravě jim stačí i nepatrné množství. Tyto látky mají různé účinky, ale existují některé společné znaky. Mezi ně patří např. to, že dítě je s návykovými látkami a jejich nebezpečnosti obeznámeno a přesto se jich zastává. Nejčastěji zneužívanými látkami v České republice je alkohol a tabákové výrobky. (Nešpor, 2003, s. 25)

Alkohol i tabákové výrobky patří mezi legální a tolerované drogy. Jejich prodej a nabízení je v České republice zakázáno osobám mladším 18-ti let. Tyto návykové látky jsou u nás nejrozšířenějšími a nejprodávanějšími drogami. Pokud se však zneužívají v nadměrném množství, ničí zdraví jedince. Požitím alkoholu se uvolňuje psychické napětí, zlepšuje se nálada a navozuje pocit sebejistoty. (Věstník MŠMT, 2007 s. 8, online; Fisher, 2009, s. 99 – 100)

Průvodním jevem můžou být drobné krádeže, náhlé zhoršení chování, kdy dítě je podrážděné, nervózní, agresivní, lže, zhorší se mu prospěch ve škole, ztrácí své zájmy a mění chování k osobám, které dříve považovalo za důležité. (Nešpor, 2003, s. 25)

Poruchy příjmu potravy

Poruchy příjmu potravy jsou jedním z nejzávažnějších a nejčastějších poruch u dospívající mládeže. Toto onemocnění vzniká většinou na konci puberty a vyskytuje se především u dívek. Do poruch příjmu potravy patří mentální anorexie a mentální bulimie. (Krch, 2005, s. 13)

Mentální anorexie je porucha, u níž dochází k úmyslnému snižování tělesné hmotnosti. Existují tři základní znaky pro jedince, kteří mentální anorexii trpí. Jedním ze znaků je strach z navýšení tělesné hmotnosti, i když je velmi nízká. Jindy si dotyčný udržuje svoji nízkou tělesnou hmotnost přehnanými aktivitami. Třetím znakem je u žen vynechání menstruačního cyklu (amenorea). U anorektických pacientů se vyskytují poruchy nálady, závislosti na alkoholu či drogách, sebevraždy, sebepoškozování a emoční labilita. Jedinci, kteří touto poruchou trpí, většinou odmítají léčbu a musí být hospitalizováni. (Krch, 2005, s. 16 – 18)

Mentální bulimii nazýváme poruchu, u níž se opakují záchvaty přejídání spojené s přehnaným hlídáním tělesné hmotnosti. Má tři základní znaky. Prvním znakem je silná

touha se přejídat. Druhým je zabránění tloustnutí, kdy si nemocní vyvolávají zvracení nebo neustále užívají projímadla. Posledním znakem je chorobný strach z tloušťky.

Mezi základní atributy mentální bulimie patří:

- opakující se přejídání a pocity ztráty kontroly nad jídlem,
- nepřiměřená kontrola tělesné hmotnosti, ke které patří i hladovění,
- nadměrný zájem o svůj vzhled a kontrolování tělesné hmotnosti.

Stejně jako u mentální anorexie, tak i zde nemocní odmítají léčbu, a proto musí být hospitalizováni. (Krch, 2005, s. 18 – 20)

Záškoláctví

Záškoláctví můžeme chápat jako komplex obranného jednání, kdy se dotýčný chce vyhnout nepříjemnostem spojených se školou. Velmi často bývá záškoláctví spojováno s negativním hodnocením školní práce a negativním postojem ke škole. Další příčinou může být i učitel, který klade na žáka velmi vysoké požadavky, či spolužáci prosperující daleko lépe než on sám. Záškoláctví se velmi často vyskytuje u dětí z dysfunkčních rodin. Děti, které „chodí za školu“, tak většinou nerespektují své učitele, porušují povinnosti a školní řád. U opakovaného záškoláctví se projevují problémy ve škole (např. zhoršení prospěchu), ve třídě (např. ztrácí dosavadní kontakty s vrstevníky) a to má vliv i na psychiku dítěte. Pokud záškoláctví posuzujeme, tak musíme brát v úvahu odlišný socializační vývoj jedince. Velkou roli v nápravě však hraje rodina a škola. (Vágnerová, 2004, s. 794)

2. PREVENCE

Jejím cílem je omezení, či zamezení vzniku nemoci nebo omezení negativních důsledků. V současné době se prevence ve velké míře objevuje na základních školách formou minimálních preventivních programů. (Věstník MŠMT, 2007, s. 2, online; Vágnerová, 2004, s. 576)

Podle MŠMT do prevence patří *„všechna opatření směřující k předcházení a minimalizace jevů spojených s rizikovým chováním a jeho důsledky. Prevencí může být jakýkoliv typ výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiné intervence směřující k předcházení výskytu rizikového chování, zamezující jeho další progresi, zmírňující již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhající řešit jeho důsledky.“* (Strategie primární prevence 2013-2018, 2013, s. 8, online)

2.1 Členění prevence

Existují tři základní typy prevence a to primární, sekundární a terciální. (Strategie prevence rizikových poruch chování MŠMT, 2012, s. 8 – 9, online)

Primární prevence

Do primární prevence patří veškeré realizované aktivity, které mají za cíl předcházet problémům a následkům spojených s rizikovým chováním. U této prevence lze minimalizovat dopad rizikového chování, či úplně zamezit jeho šíření. (Strategie prevence rizikových poruch chování MŠMT, 2012, s. 8 – 9, online)

Sekundární prevence

Sekundární prevence zahrnuje včasnou intervenci, poradenství a léčení. Provádí se u jedinců, u nichž se již rizikové jevy objevily a předchází vznikům negativního chování. (Strategie prevence rizikových poruch chování MŠMT, 2012, s. 9, online)

Terciální prevence

Tato prevence je zaměřená na snižování rizikového chování v rozvinutém stádiu, kdy ho nelze úplně odstranit. U uživatelů drog se jedná např. o výměnu stříkaček a jehel. (Vágnerová, 2004, s. 577)

2.1.1 Formy primární prevence

Primární prevence se dále dělí na specifickou a nespecifickou prevenci.

Specifická primární prevence

Specifická primární prevence zahrnuje veškeré aktivity a služby, které jsou zaměřeny na cílenou práci s osobami, u nichž lze předpokládat negativní vývoj. Snaží se negativnímu vývoji předcházet či ho alespoň omezit. Zaměřuje se přímo na prevenci konkrétních forem rizikového chování a využívá k tomu specifické metody. (Strategie prevence rizikových poruch chování MŠMT, 2012, s. 8 – 9, online)

Nespecifická primární prevence

Do nespecifické primární prevence patří aktivity umožňující cílové skupině rozvoj harmonické osobnosti, nadání, zájmů a pohybových či sportovních aktivit. Formou nespecifické primární prevence jsou např. volnočasové aktivity. U dětí jsou tyto programy velmi důležité, protože díky nim mohou smysluplně využívat volný čas a rozvíjet se. (Strategie prevence rizikových poruch chování MŠMT, 2012, s. 9, online)

2.2 Metody prevence

Na základních školách je možné využívat celou řadu metod. S ohledem na charakteristickou skupinu se zohlednily následující metody.

2.2.1 Přednáška

Přednáška je veřejný mluvený projev. Můžeme ho pauzami rozdělit na několik kratších úseků. Přednáška má 3 hlavní zásady:

1. přehlednost
 - a. úvod (oslovení posluchačů, uvedení témat a cílů řeči)
 - b. stať (vyprávění o daném tématu, vyzdvižení hlavních myšlenek, uvedení námitek, jejich vyvrácení apod.)
 - c. závěr (stručné shrnutí přednášky a zdůraznění cílů řeči, rozloučení a poděkování)
2. srozumitelnost
 - a. přednášející musí mít správnou výslovnost
 - b. vyváženou sílu hlasu, nesmí mluvit velmi potichu či naopak křičet
 - c. musí se vyvarovat nadměrnému množství gest a mimiky
3. logická stavba – lektor se musí přesně vyjadřovat a nesmí odbíhat od tématu. (Slovníček pojmů z literatury a mluvnice, 2008, online)

Přednášku na základní škole může realizovat buď pedagog školy, nebo odborník na danou tematiku. Lepších výsledků lze dosáhnout, když přednášku vede odborník, který s danou problematikou denně přichází do styku. Žáci k odborníkům mají větší důvěru, protože se jich mohou na cokoli zeptat, aniž by to třídní učitel věděl. SVP na základě požádání základní školy může realizovat přednášku o rizikovém chování. Přednáška je jednorázovou aktivitou, u níž se nepředpokládá aktivní zapojení cílové skupiny. (Kubišová, 2012, s. 7; Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu MŠMT, 2010, s. 17, online)

2.2.2 Beseda

Beseda je jednorázová aktivita, která probíhá formou vzájemné komunikace mezi lektorem a žáky. Lektor zjišťuje znalosti, názory a postoje žáků k danému tématu a postupně se zaměřuje i na další problematiku, která z rozhovoru vyplyne. Přednášející žákům odpovídá na veškeré jejich dotazy a dává celé skupině prostor k vyjádření. Přednášející může být odborník z určitého zařízení (např. odborník z SVP). Pokud mluvíme o besedě, tak předpokládáme, že se budou všichni zúčastnění aktivně

zapojovat. Minimální délka besedy by měla být 45 minut (Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu MŠMT, 2010, s. 15, online)

2.2.3 Reflexe uměleckého díla

Reflexe uměleckého díla je diskuze žáků s učitelem či odborníkem. Diskuze může probíhat po shlédnutí díla na určité téma (např. o rizikovém chování), po exkurzi do daného zařízení apod. Diskuzi je rovněž možno podpořit různými pracovními listy. (Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu MŠMT, 2010, s. 16, online)

Žákům všech ročníků základních škol je umožňováno pravidelně navštěvovat různá představení v kulturních zařízeních (např. kino, divadlo). Po skončení představení a návratu do školy většinou následuje diskuze žáků s učitelem o shlédnutém díle. Mladší děti preferují především pohádky, zatímco na druhém stupni jsou žákům předkládány především válečné nebo dokumentární filmy. Divadlo mohou navštívit buď tradičně klasické nebo pokud je ve škole dramatický kroužek, mohou shlédnout nějaké představení z jeho repertoáru. (Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu MŠMT, 2010, s. 16, online)

2.2.4 Peer program

Peer program realizují vybraní studenti ze středních škol a je určen pro žáky základních a středních škol. Důvodem je hlavně to, že ke svému vrstevníku (kamarádovi) mají žáci daleko větší důvěru, než k lidem ve věku jejich rodičů nebo starším a odnesou si z programu daleko více informací, než kdyby se ho účastnili pouze se svým třídním pedagogem. Při peer programu žáci pracují a diskutují ve skupině a mohou se volně a svobodně vyjádřit, proto je tento program pro ně daleko zajímavější než klasická výuka. Při realizaci programu si přehrávají různé modelové situace, např. jak odmítnout drogu, aby pak věděli, jak se v běžném životě mají zachovat. (O programe, 2009, online)

Realizátoři peer programu absolvují sociálně psychologický výcvik dobrovolníků, který je zaměřen především na jejich znalosti a dovednosti týkající se prevence

rizikového chování. Po absolvování výcviku žáci předávají poznatky ze vzdělávací akce svým vrstevníkům či spolužákům. (O programe, 2009, online)

2.2.5 Samostatná práce

Samostatná práce pomáhá rozvíjet řadu vlastností. Pro prevenci na základních školách je důležitá zejména schopnost řešit nové úkoly a situace. Dále je to schopnost překonávání překážek, což je pro žáky velmi důležité. Nejprve se musí naučit překonávat malé překážky, aby mohli zvládnout ty velké. (Samostatná práce studentů, 2014, online)

Samostatná práce využívá celou řadu didaktických materiálů. Žák do ní může zařadit i své získané poznatky. (Samostatná práce studentů, 2014, online)

Může probíhat formou referátu, projektu, výtvarné či slohové práce. Samostatná práce je komplexní, protože v sobě zahrnuje i různé dílčí metody (např. práce s textem, pozorování, měření, rozhovor). (Jezberová, 2011, s. 5)

Samostatná práce může probíhat i s jinými institucemi, např. s knihovnou, kde se žáci učí získávat a zpracovávat různé informace z knih.

2.2.6 Zájmové volnočasové aktivity

Mezi volnočasové aktivity patří aktivity, které dětem, žákům a studentům poskytují smysluplné, naučné, kvalitní a zábavné využití volného času. Volnočasové aktivity realizují střediska volného času (dále jen středisko), školní kluby (dále jen klub) a školní družiny (dále jen družina). (Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání)

Střediska poskytují aktivity v oblasti zájmového vzdělávání nebo se zaměřují na oblast zájmového vzdělávání. Střediska nabízejí volnočasové aktivity celý školní rok a to i ve dnech, kdy vyučování neprobíhá. (Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání)

Klub poskytuje žákům aktivity výchovné, zájmové, vzdělávací, tematické a nabízí mnoho spontánních činností. Jeho činnost neprobíhá pouze ve školním roce, ale po celý rok, tj. i v době školních prázdnin (např. pořádá tábory). (Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání)

V družině se realizují výchovné, zájmové, vzdělávací a tématické aktivity, kde se žákům nabízí různé spontánní činnosti. Družina nabízí činnost ve dnech školního vyučování, někdy i v době školních prázdnin. (Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání)

2.2.7 Školní časopis

Je to metoda, která je v současné době snadno realizována díky technickému vybavení (např. počítač). Školní časopis se ve školách vydává pravidelně a žáci si ho většinou tvoří sami. Zpravidla jde o literárně nadané žáky druhého stupně základních škol.

Smyslem tvorby školního časopisu je, že se žáci hlouběji zabývají daným tématem. Význam časopisu je přínosem jak pro tvůrce, tak i pro čtenáře, protože v časopisu jsou informace, jež jsou čtenářům i tvůrcům blízké a velmi zajímavé. Může obsahovat různá vyprávění o radostech a starostech školy, miniankety, soutěžní otázky, recenze. Mnohdy se v něm objevují i stránky sportovní, hudební a literární.

2.2.8 Informační servis pro žáky

Informační servis může probíhat na základních školách formou nástěnek umístěných na chodbách škol. Na nástěnkách žáci mají body preventivního programu a díky tomu ví, co je kdy čeká. Dále na nástěnkách bývají umístěny různé kontakty na specializovaná pracoviště (např. středisko výchovné péče) a na národní informační centrum pro mládež.

Informační centrum pro mládež žákům nabízí bezplatné informace týkající se vzdělávání, cestování, volného času a rizikového chování. Nástěnky mohou tvořit žáci formou samostatné práce. (Národní informační centrum pro mládež, © NICM, online)

Pedagogové žákům během školního roku rozdávají různé informační materiály, týkající se problematiky drog, alkoholu, případně představují centra prevence rizikového chování a využitelného kontaktu na tato zařízení.

2.2.9 Poradenství

Poradenství může být jednorázové, krátkodobé či dlouhodobé. Dlouhodobé poradenství musí mít stanovený jasný cíl a plán, se kterým budou obě strany souhlasit. Cílem je, aby si klient uvědomil své slabé stránky a zlepšil kvalitu svého života. Je dobré, pokud klient získá potřebné dovednosti a nový pohled jak na sebe, tak i na druhé lidi. V současné době existuje v České republice několik institucí, které poradenskou službu poskytují, a to:

- pedagogicko – psychologické poradny,
- výchovný poradce školy,
- poradna pro rodinu,
- kontaktní centrum,
- krizové centrum,
- krizová linka. (Matoušek, 2008, s. 142)

Poradenství škola sama nerealizuje, ale upozorňuje na něj a zprostředkovává žákům informace v případě nějakého problému, či nabízí kontakty, kam se mohou žáci obrátit.

2.3 Minimální preventivní program

Minimální preventivní program je součástí dokumentace školy a je zaměřený na:

- osobnostní a sociální vývoj žáků,
- rozvoj sociálně komunikativních dovedností žáků,
- výchovu ke zdravému životnímu stylu žáků. (Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu MŠMT, 2010, s. 4, online)

Minimální preventivní program je zpracováván pouze na jeden školní rok školním metodikem prevence. Program během roku bývá vyhodnocován a je na konci školního roku součástí výroční zprávy školy. (Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu MŠMT, 2010, s. 4, online)

Minimální preventivní program musí obsahovat:

- charakteristiku školy – základní informace; kontakty na pedagogy, kteří se především programem zabývají; typ školy; počet tříd, žáků a pedagogů ve škole;

- analýzu výchozí situace s využitím evaluace z předešlého školního roku – zjistit počet řešení rizikového chování; jak bylo řešeno a jakým způsobem; jak byla situace zjištěna a kdo ji řešil;
- cíle – dlouhodobé (pouze základní cíle) a krátkodobé (konkrétní cíle pro danou cílovou skupinu); ke stanovení cílů a rychlému zhodnocení proveditelnosti lze použít program SMART (S – specifické cíle, M – měřitelné cíle, A – akceptovatelné cíle, R – realistické cíle, T – termínované neboli časově omezené cíle);
- aktivity pro jednotlivé třídy a skupiny – aktivity musí být zaměřeny na všechny cílové skupiny; musí mít stručnou charakteristiku aktivit, jejich strukturu a organizační zajištění; musí být vymezeny osoby zodpovědné za program;
- evaluaci – hodnocení průběžné a závěrečné. (Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu MŠMT, 2010, s. 6 – 18, online)

Na vypracování preventivního programu se může podílet SVP (viz. kapitola 3.2.2). Základní školy však nespolupracují při vytváření preventivního programu pouze s SPV, ale i s mnoha organizacemi, a jako příklad uvedu program kriminality, který organizuje policie České republiky.

Metodik prevence

Každá základní škola by měla mít metodika prevence, který, jak už jsem zmínila v předešlé kapitole, preventivní programy sestavuje a koriguje. Má na starosti především prevenci rizikového chování a činnosti metodické, koordinační, informační a poradenské. (Věstník MŠMT, 2005, s. 7 – 8, online)

Náplň činností metodika prevence:

- vytváří a kontroluje preventivní programy školy,
- vede učitele v oblasti prevence sociálně patologických jevů,
- připravuje a realizuje různé aktivity při integraci žáků, které vedou k prevenci rasizmu,
- realizuje aktivity zaměřené na prevenci, záškoláctví, závislostí, sexuální zneužívání, delikventní či kriminální chování aj.,

- při výskytu sociálně patologických jevů kontaktuje odborné pracoviště a dále s ním toto řeší,
- spolupracuje s ostatními orgány, které se zaměřují na prevenci sociálně patologických jevů,
- shromažďuje informace o žácích, kteří byli ve specializovaném zařízení zaměřené na prevenci sociálně patologických jevů,
- o veškerém tomto konání vede písemné záznamy. (Věstník MŠMT, 2005, s. 7 – 8, online)

Program prevence kriminality

Základní školy spolupracují s policií České republiky (dále jen PČR), která realizuje na základních školách program prevence kriminality. Cílem tohoto programu je seznámení dětí s kriminalitou a bezpečností silničního provozu. Program je určený především pro žáky druhého ročníku a probíhá dvakrát ročně. PČR si nejdříve s dětmi povídá o šikaně, alkoholu a drogách, seznamuje je s bezpečností silničního provozu, chování na pozemních komunikacích, učí je znát dopravní značky. Pro zpestření a větší poutavost policista seznamuje děti se svou policejní výzbrojí (pistolí, neprůstřelnou vestou, pouty, teleskopickým obuškem a vysílačkou). Toto bývá pro děti velkým zážitkem. Návštěvy třídy se účastní i psovod PČR se svým psem a názorně ukazuje, jak pod jeho velením pracuje. Za odměnu si děti na konci přednášky mohou psa i pohladit.

Jsou dvě možnosti, jak program probíhá. První z nich je, že PČR chodí program realizovat do základních škol nebo žáci jdou na exkurzi na policejní stanici. Na konci děti dostanou na památku od policisty sešit se zajímavými úkoly, které si doma mohou vyřešit. Úkoly v sešitě navazují na program, který byl náplní přednášky s PČR.

3. STŘEDISKA VÝCHOVNÉ PÉČE

Od roku 1991 jsou v České republice zřizovány SVP, zabývající se výchovnou péčí a spadají do školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. SVP pomáhají dětem, žákům, studentům, jejich rodinám, ale i školám a školským zařízením. (Zapletalová, 2012, online)

V současné době v České republice nachází 42 SVP s ambulantním, celodenním nebo internátním oddělením. (Rejstřík škol a školských zařízení MŠMT, © 2013 – 2014, online)

3.1. Legislativní vymezení střediska výchovné péče

SVP jsou v souladu se zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Pracovníci střediska musí mít odbornou kvalifikaci, čímž se zabývá zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících.

3.1.1 Klienti střediska výchovné péče

Klientem SVP může být dítě od 3 let věku až do ukončení školní docházky, nejdéle však do 26. roku věku. Středisko však může ve zvlášť odůvodněných případech pomáhat i klientům, kteří již nestudují. Tato doba však musí být kratší jednoho roku a mít reálný předpoklad, že v profesní přípravě budou pokračovat.

Další osoby, které se účastní práce s klientem, jsou rodiče, pedagogové, osoby podílející se na výchově a jsou chápáni jako partneři ve spolupráci. (Zapletalová, 2012, online)

3.1.2 Personální obsazení ve středisku výchovné péče

Aby středisko bylo personálně zabezpečeno, je nezbytné, aby v něm bylo následující obsazení:

- vedoucí střediska

- psycholog
- etoped – speciální pedagog
- sociální pracovník (Vocilka, 1996, s. 26)

Pracovní náplň zaměstnanců je vždy rámcově stanovena na základě konzultace s ředitelem. Pracovník střediska musí mít podle zákona č. 563/2004 Sb. „o pedagogických pracovnících“ odbornou a pedagogickou způsobilost. Při nástupu musí být bezúhonný (výpis z rejstříku trestu, ne však starší jak 3 měsíce) psychicky způsobilý (psychologické vyšetření) a plně způsobilý k právním úkonům. Všichni pedagogičtí pracovníci ve střediscích vzdělávají a vychovávají děti v souladu s cíly stanovenými zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. (Zákon č. 109/2002 Sb.; zákon č. 563/2004 Sb.)

3.2 Činnost střediska výchovné péče

Cílem středisek je předcházet vzniku a rozvoji rizikového chování u dětí nebo zamezení narušení jejich zdravého vývoje. Zmírňuje či odstraňuje příčiny (důsledky) u rozvinutých poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji. Středisko přispívá hlavně ke zdravému osobnostnímu rozvoji dítěte a spolupracuje se základními školami na vytváření preventivních programů. (Zapletalová, 2012, online)

Střediska poskytují odborné informace a konzultace osobám, které jsou odpovědné za výchovu dětí, dále pedagogickým pracovníkům předškolních zařízení, škol a školských zařízení. Informace a konzultace se týkají výchovy a vzdělávání dětí, žáků a studentů s riziky či projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji. Napomáhají dále jejich integraci do společnosti. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Středisko poskytuje služby:

- ambulantní – jsou poskytovány na základě podání žádosti osob zodpovědných za výchovu dětí nebo dětí starších 15-ti let
- internátní – jsou poskytovány na základě žádosti osob zodpovědných za výchovu dětí. Internátní služby trvají zpravidla 8 týdnů. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Služby a činnosti střediska probíhají buď jednorázově, krátkodobě či dlouhodobě. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 1 – 2, online)

Jednorázové činnosti a služby

Do jednorázových činností patří poradenská služba poskytovaná dítěti, které se nachází v obtížné životní situaci či životní krizi; konzultace poskytovaná zákonným zástupcům nebo osobě odpovědné za výchovu nezletilého klienta, majícího výchovné problémy. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 1, online)

Jednorázové služby probíhají formou konzultace a to buď osobní, nebo telefonickou. O dítěti není vedena žádná dokumentace, pouze je veden záznam do knihy denní evidence činnosti, kam se zaznamenává podnět ke konzultaci, čas, délka a způsob kontaktu. Jednorázové služby může využít i klient, který již pobyt ve středisku ukončil, ale potřebuje jednorázovou poradenskou pomoc či psychologickou podporu v náročné životní situaci (např. při vhodném výběru profesní přípravy). (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 1, online)

Krátkodobé činnosti a služby

Krátkodobé služby probíhají s klientem v ambulantním oddělení. Ukončení těchto služeb je omezeno dvěma měsíci od první návštěvy a bylo-li uskutečněno nejméně 5 návštěv ve středisku. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 2, online)

Dlouhodobé činnosti a služby

Při dlouhodobém vedení klienta se poskytují služby diagnostické, preventivně výchovné a poradenské. Probíhá v ambulantním, celodenním či internátním oddělení. Trvá déle jak dva měsíce od první návštěvy. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 2, online)

3.3 Role středisek výchovné péče

Střediska výchovné péče nenabízí pomoc pouze dětem a mladistvým, ale i jejich rodičům (zákonným zástupcům). V naléhavých případech (např. v krizové situaci, selhání rodičovské funkce, opakované útoky) poskytují okamžitou pomoc. Dále poskytují pomoc dětem, jejichž rodiče zanedbávají výchovu a to je u dítěte zdrojem závažnějších problémů. Pokud se problémy začnou řešit včas, nemusí být dítě umístěno do ústavní výchovy. (Vocilka, 1996, s. 17, Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007 s. 2, online)

Střediska spolupracují s rodinami, školami, školskými poradenskými zařízeními a orgány, které se podílejí na prevenci rizikového chování. Spolupráce s jednotlivými složkami jsou popsány v dalších podkapitolách. Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007 s. 2, online)

3.3.1 Spolupráce středisek výchovné péče s rodinami

Pokud se u dítěte vyskytnou nějaké problémy a zákonní zástupci, či osoby odpovědné za jejich výchovu je nejsou schopny sami řešit, mohou o pomoc požádat SVP. Kontakt na středisko si rodiče mohou sehnat sami nebo jim ho může poskytnout základní škola, kterou dítě navštěvuje. Středisko rodině poskytuje poradenství, terapeutické činnosti, či se může zúčastnit programů ve středisku. Dětem i rodičům může být poskytnuta individuální, skupinová či rodinná psychoterapie. Rodina má právo středisko požádat jménem dítěte o celodenní nebo internátní služby. Na základě tohoto požadavku sepíše se střediskem smlouvu, jak bude poskytována preventivně výchovná péče. Za výchovu dítěte jsou vždy odpovědni rodiče či zákonní zástupci. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 6 – 7, online; Co vám mohou nabídnout SVP, 2007, online; Vocilka, 1996, s. 18)

3.3.2 Spolupráce středisek výchovné péče se základními školami

Pokud je žák umístěn do péče střediska, požádá jeho vedení ředitele základní školy o zprávu, týkající se dotyčného žáka. Pokud ve škole působí psycholog či speciální pedagog, tak požádá i o jeho písemnou zprávu. V této zprávě bývá uveden prospěch žáka, jeho zařazení do kolektivu a jeho diagnostické zjištění, týkající se školy. Středisko však o zprávu může žádat pouze se souhlasem zákonného zástupce nebo zletilého klienta. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 7 – 8, online)

Středisko poskytuje pověřeným pracovníkům školy odborné informace, týkající se prevence rizikového chování. Poskytuje dále diagnostické a poradenské služby, metodickou pomoc pro výchovu a vzdělávání žáků s rizikovým chováním nebo projevy poruch. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 7 – 8, online)

Preventivně výchovný program

Na základě dohody střediska a školy může středisko vypracovat a realizovat speciálně pedagogický program pro školní třídy s předcházením a řešením rizikového chování. Skládá se zpravidla ze tří částí, a to diagnostické, intervenční a hodnotící. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 8, online)

1. V diagnostické části probíhá:

- poznávání sociálního klimatu třídy,
- rozložení sociálních rolí žáků,
- poznání výchovného stylu, kterým je třída vedena,
- stanovení poruch v sociálních vztazích a možných příčin.

Cílem diagnostické části je zmapování dění ve třídě, zda ho je možné ovlivnit pedagogicko-psychologickými intervencemi nebo zda bude nutné přijmout formální výchovný zásah.

2. V intervenční části dochází k neformálnímu ovlivňování způsobu fungování vztahů mezi žáky ve třídě. Ovlivňují se v ní i postoje žáků a jejich životní hodnoty. Zde je velmi důležitá spolupráce s odborníkem, který zná třídní kolektiv a je účastníkem

programu. Odborníkem bývá zpravidla třídní učitel, školní metodik či výchovný poradce.

3. Hodnotící část je tzv. část závěrečná. Pracovníci střediska v ní vyhodnocují realizované činnosti a sepíší doporučení pro pedagogické pracovníky školy. Účinnost programu se ověřuje zpětnou vazbou. Ta může být provedena jednoduchým písemným dotazníkem pro žáky a poté rozhovorem s třídním učitelem, školním metodikem, výchovným poradcem, ředitelem školy, popřípadě dalšími pracovníky. Dotazníky se vyhodnocují a bývají součástí dokumentace o realizaci preventivního programu.

4. O preventivně výchovné činnosti se zakládá spis, který obsahuje Formulář evidence činnosti s třídním kolektivem. Tento formulář obsahuje jméno a adresu školy, identifikační údaje o třídě, kontakt na školu, počet žáků ve třídě, případný titul, jméno a příjmení třídního učitele a ředitele školy, označení iniciátora spolupráce, stručný popis rizikového chování u žáků, jméno a příjmení pracovníka střediska, který provádí diagnostické šetření a intervenci, diagnostické a intervenční metody a závěry. Ve spisu musí být:

- žádost ředitele školy o spolupráci, v níž je popsáno rizikové chování žáků, na které bude program zaměřen,
- dohodu mezi ředitelem střediska a školy o spolupráci, v níž jsou stanoveny cíle programu,
- jmenný seznam žáků,
- souhlas rodičů (zákonných zástupců) o prováděných šetřeních,
- dokumentaci o šetření sociálního klimatu žáků (např. sociometrie),
- záznamy o průběhu setkání s žáky,
- doporučení pro pedagogické pracovníky školy,
- vyhodnocení dotazníků, které byly použity k ověření působnosti programu,
- hodnocení ředitele školy o spolupráci s SVP při realizaci programu,
- závěrečné vyhodnocení programu pracovníkem střediska, který program realizoval. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 8 – 9, online)

3.3.3 Spolupráce středisek výchovné péče s orgány sociálně právní ochrany dětí

SVP spolupracují s orgány sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Předávají OSPODu poznatky o různých podezřeních. Kdy:

- zákonní zástupci či osoby odpovědné za výchovu neplní své povinnosti, dále zneužívají nebo vůbec nevykonávají práva, která plynou z rodičovské odpovědnosti;
- dítě (klient) se dopustilo nějakého trestního činu, opakovaně se dopouští přestupků, provozuje prostituci, nebo užívá (zneužívá) návykové látky;
- na dítěti byl spáchán trestní čin nebo hrozí, že spáchán bude, ohrožení života, zdraví a lidské důstojnosti. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 10, online)

Pokud středisko zjistí, že je dítě týráno, zneužíváno či je zanedbáváno, bez odkladu písemně informuje o této skutečnosti OSPOD. Ve zprávě musí být uvedeny veškeré relevantní údaje. OSPOD může od střediska vyžadovat ústní či písemné informace v případě, že je opatrovníkem dítěte a má dohled nad jeho výchovou nebo pokud je potřebuje k soudnímu jednání. V tomto případě středisko poskytuje závěrečnou diagnostiku dítěte a doporučení ke vhodnému postupu při její realizaci OSPODu. Dále poskytuje informace o poskytovaných službách, o jejich délce, průběhu, druhu a o spolupráci se zákonnými zástupci dítěte. Poskytuje i kopie závěrečných zpráv či výňatky z nich. Pokud středisko podává nějaké informace OSPODu, nemusí mít k tomu souhlas zákonných zástupců dítěte ani dítěte samotného, ale zákonného zástupce informuje o tom, že mohou být OSPODu poskytnuty. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 10, online)

3.3.4 Spolupráce středisek výchovné péče se školskými poradenskými zařízeními

SVP spolupracuje se školskými poradenskými zařízeními tehdy, pokud jsou u dítěte zjištěny speciálně vzdělávací potřeby. Při zajišťování komplexní péče dítěte středisko spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou. V případě, je-li dítě nějak zdravotně postiženo, spolupracuje s pedagogicko psychologickým centrem. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 9, online)

3.3.5 Spolupráce středisek výchovné péče s dalšími orgány

SVP spolupracují se zdravotnickými zařízeními, policií ČR apod., jež se podílejí na prevenci a řešení rizikového chování. Orgány žákům předávají informace o službách a poskytují jim kontakty na daná zařízení. Psychiatrická léčebna je informuje o návykových látkách; od Úřadu práce se mohou dozvědět o získání vhodného zaměstnání; od policie ČR o prevenci kriminality; občanské poradny řeší ochranu jejich práv. (Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti SVP MŠMT, 2007, s. 10, online)

3.4 Vnitřní členění střediska výchovné péče

3.4.1 Ambulantní oddělení

V ambulantním oddělení jsou poskytovány služby dětem a mladistvým s poruchami chování, sociálně zanedbaným, neurotickým, s vývojovými poruchami, apod. Ambulantní péče poskytuje prevenci, pomoc v krizových situacích a sociální terapii, která přispívá k pozitivním sociálním změnám dítěte. Tato trvá daleko déle než internátní (ústavní), jelikož u dítěte nemusí být poruchy ihned rozeznány. Objevují se až časem a lze u dítěte porovnávat změny jeho chování. (Vocilka, 1996, s. 10-14)

V ambulantním oddělení je navržen pro každého klienta individuální program pomoci. Zabývá se také realizací preventivních programů pro jednotlivé skupiny klientů, navštěvujících středisko. Programy se vypracovávají a realizují i na základních školách k řešení a eliminaci rizikového chování. (Střediska výchovné péče, 2011 – 2014, online)

Ambulantní oddělení poskytuje také pravidelné zájmové činnosti (alespoň jednou týdně) a organizuje víkendové pobyty, či prázdninové společné akce. Dále poskytuje služby, které jsou zaměřeny na volbu dalšího vzdělávání či budoucího povolání. Zprostředkovává klientům kontakty na jiná pracoviště dle povahy jejich problémů.

Uskutečňuje různé schůzky a porady se školními psychology, výchovnými poradci, pedagogickými pracovníky škol a školními metodiky prevence. (Střediska výchovné péče, 2011 – 2014, online; Vocilka, 1996, s. 21)

3.4.2 Internátní oddělení

V internátním oddělení jsou klientům poskytovány celodenní a pobytové služby na základě žádosti osob odpovědných za výchovu dítěte. Při umístění do střediska dojde k určitému narušení rodinných vazeb a omezí se dítěti zvyky ze soužití v původní rodině. Umístění dítěte do střediska preferujeme tehdy, když jsou v rodině tak vážné konflikty, že je nelze i přes snahu vyřešit či zlepšit. Dítě při pobytu je vlastně izolováno od rodiny, školy a různých institucí a může zde vznikat iluze v tom, že se dítě zlepšilo. Nevýhodou je, že při ústavní péči není tolik možností a prostředků změny stávajícího sociálního prostředí klienta. Středisko se však snaží spolupracovat i s rodinou dítěte a řešit společně jeho problém. Délka pobytu trvá zpravidla 6 – 8 týdnů. (Střediska výchovné péče, 2011 – 2014, online; Vocilka, 1996, s. 13,14)

V internátních odděleních probíhají různé programy, lišící se hlavně v režimu, hodnocení a obsahu pobytu. Aktivity, které v internátním oddělení probíhají, jsou zařazeny do režimu dne klientů. Některá oddělení mají své školní třídy či školu, kterou klienti navštěvují. Pokud je však možnost, a povaha problému to dovolí, mohou klienti navštěvovat svoji kmenovou školu. Program je standardně zaměřen zejména na sebezpoznání klientů, rozvoj jejich osobnosti a sociálních dovedností. Pomáhá také dětem učit se řešit složité životní situace, se kterými se mohou během svého života setkat. (Střediska výchovné péče, 2011 – 2014, online; Vocilka, 1996, s. 21)

4. MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM

4.1 Metodika

Cílem bakalářské práce je vypracování preventivního programu specificky určeného pro konkrétní základní školu, reagující na aktuální situaci v oblasti rizikového chování. Po zkompletování programu, bude tento nabídnut konkrétní základní škole.

Abych mohl být preventivní program vypracován, je potřeba nejprve analyzovat situaci města, ve kterém se škola nachází. Mezi základní údaje patří počet obyvatel, nezaměstnanost, přístup k menšinám, příjmová oblast a charakteristika prostředí. Je nutno se zabývat i tím, v jakém prostředí a části města se škola nachází a kolik jiných spádových škol má. Dále, jak na děti a mládež působí sociální situace města, jelikož na ně má velký vliv, stejně jako místo, kde se škola nachází. Rovněž je ovlivňuje finanční situace rodiny, neboť pokud jsou děti z chudších vrstev, mohou se velmi snadno stát obětí šikany, případně mohou podlehnout nějaké závislosti, aby utekly od svých starostí a problémů. Finanční situace odpovídá i zaměstnanosti obou rodičů. Při jejich dlouhodobé nezaměstnanosti může dojít k situaci, kdy nemají doma dostatek finančních prostředků k zabezpečení rodiny a stanou se tak více náchylnými k podlehnutí některé ze závislostí, aby od svých problémů utekli. Děti těchto rodičů jsou pak více ohroženy skutečností, že v nich uvidí vzor a půjdou v jejich šlépějích. Proto je i u nich prevence velmi důležitá. Informace budou zjišťovány z oficiálních webových stránek města, rejstříku škol a školských zařízení a také Českého statistického úřadu.

Dále budou zjišťovány informace o konkrétní základní škole, protože jsou důležité k tomu, aby se zjistilo, jací žáci školu navštěvují a s jakým rizikovým chováním se ve škole setkávají nebo se mohou v budoucnu setkat, aktivně se ho účastnit, popřípadě jak tomuto negativnímu chování předcházet (prevence). Bude zjišťováno její materiální vybavení, velikost, počet tříd, pedagogů a žáků, jejich národnostní složení, zájmové aktivity a další vyplnění volného času. Nejdůležitějším poznatkem bude zjistit aktuální skladbu problémů ve škole, jejich výskyt a možnost setkání se s těmito jevy, na základě

čehož bude vytvořena finální verze programu. Materiální vybavení školy je také důležité a to z toho důvodu, pokud se nějaké dítě bude cítit ve škole špatně a bude se bát po škole pohybovat, může se snadno stát obětí šikany. Dostatek pedagogů je důležitý kvůli bezpečnosti a eliminaci negativních jevů. Pokud děti využívají svůj volný čas vhodným způsobem, tak nemají čas na tzv. „lumpárny“, proto bude popisováno i jejich využití volného času. Informace týkající se sledované základní školy budou čerpány z webových stránek školy, jejího vydaného sborníku a výroční zprávy školy.

Bude uvažováno, s jakým rizikovým chováním se žáci mohou setkat, setkávají se, nebo se setkali. Ze získaných dat budou stanoveny cíle preventivního programu. Tyto cíle jsou potřebné k tomu, aby následně byly vypracovány jednotlivé části tohoto programu a aby tento mohl být zrealizován. Cíle budou stanoveny a zaměřeny na prevenci rizikového chování. Budou reálné, ověřitelné, pozitivně formulované a v souladu s dvěma dokumenty (manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu; strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT zpracovaný ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy).

Na základě stanovených cílů budou vybrány vhodné metody a navržené aktivity, které budou akceptovat vnější a vnitřní prostředí základní školy, cílové skupiny žáků a jejich mentální a pohybové schopnosti, bude zohledněn i počet žáků. Metody a aktivity mají vést k tomu, aby si žáci uvědomili negativní rysy a zjistili, že jsou špatné a změnili své chování. Zároveň by měly zaujmout také pedagogy, aby aktivity realizovali rádi a neměli k nim odpor. Žáci by mohli totiž cítit, že pedagogové předmětné aktivity realizují „pod tlakem“, a tím by pak nemusela být prevence účinná. Aktivity budou cíleně směřovat k prokazatelné efektivní prevenci. Při výběru metod a aktivit se bude přihlíženo k inspiraci manuálem pro tvorbu minimálního preventivního programu, webových stránek odborných zařízení a stránek www.hranostaj.cz, www.drogy-info.cz, spolu s dalšími relevantní, i materiály.

Na závěr bude vytvořen systém hodnocení pro vypracovaný program tak, aby základní škola mohla vyhodnotit efektivitu tohoto programu. Součástí systému evaluace je jak hodnocení průběžné, tak i závěrečné. Konečné zhodnocení je velmi důležité pro všechny zúčastněné strany. Systém hodnocení bude vypracován podle manuálu pro

tvorbu minimálního preventivního programu zpracovaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a podle knihy Primární prevence rizikového chování ve školství. Z tohoto manuálu se bude vycházet po celou dobu tvorby tohoto programu.

4.2 Charakteristika základní školy

Vnější prostředí školy

Základní škola se nachází ve městě s počtem 37 500 obyvatel, s průměrným věkem 40 let. Tento počet se za posledních 9 let snížil o cca 1000 občanů. Nezaměstnanost je zde 13,4 %. Ve městě se nachází několik menšin, ale žádné nejsou vyčleněny na okraj či úplně mimo společnost. Například vietnamská menšina bydlí na různých místech po celém městě, naopak romská bydlí ve dvou čtvrtích, nacházejících se přímo u centra a jen někteří z nich bydlí jinde. Město nepatří mezi průmyslová, jelikož průmysl je zde zastoupen převážně jen v jedné ulici, která leží v okrajové zóně města. Průměrná měsíční mzda obyvatel činí 21 000,- Kč, což je rozdíl 3 300,- Kč oproti průměrné celorepublikové výši mzdy. Nachází se zde celkem 7 spádových škol, rozmístěných tak, že v každé městské čtvrti se nachází vždy pouze jedna. Základní škola, pro kterou bude preventivní program vypracováván, se nachází v klidné části města. Škola stojí přímo uprostřed čtvrti, a proto je kolem ní rozmístěno mnoho panelových a rodinných domů. Pokud by chtěli jít např. pedagogové s žáky do přírody, tak nejbližší louka a les jsou od školy vzdáleny zhruba 15 minut cesty. V blízkosti školy se nenacházejí žádné bary, pouze jedna restaurace. Nedaleko školy je zastávka městské hromadné i autobusové dopravy, a to je důvodem, že ji navštěvují děti z celého města i okolních vesnic.

Vnitřní prostředí školy

Základní škola vznikla v roce 1978. Díky dobrému spojení do školy chodí žáci z celého města i okolí. Najde se zde jen pár jedinců zastupující jednotlivé menšiny.

Základní škola má 2 stupně, tj. 9 ročníků, a v každém ročníku je několik tříd. Je až neuvěřitelné, kolik tříd na základní škole může být. Nejvyšší počet byl na prvním stupni

ve školním roce 1982/1983 s počtem 27 tříd a na druhém 1989/1990 24 tříd. V letošním školním roce, tj. v roce 2013/2014, byly v každém ročníku 3 třídy, tj. celkem 27 tříd, které navštěvovalo dohromady 628 žáků a vyučovalo je 42 pedagogů.

Základní škola se skládá z pěti budov. V první a druhé budově se nacházejí šatny, školní třídy a kabinety učitelů. Tyto dvě budovy jsou rozděleny podle ročníků, přičemž obě mají svůj vchod, kterým žáci do školy přicházejí i odcházejí. V jedné budově jsou žáci od prvních do pátých tříd a ve druhé budově žáci od šestých do devátých ročníků. Ve třetí budově jsou dvě tělocvičny (velká a malá) a počítačové učebny. Ve čtvrté budově se nachází kuchyně s jídelnou a v páté budově je vedení školy, odborné učebny a učebny školních družin. Škola má i dvě zahrady, které žáci navštěvují v pracovních hodinách. Na zahradách žáci hrabou listí, zametají, okopávají zasázenou zeleninu apod. Jelikož je základní škola zaměřena na sportovní činnost, má vedle školy velké sportovní hřiště, na němž je běžecká dráha z tartanového povrchu, travnaté fotbalové hřiště, písečné volejbalové hřiště a oddělené místo pro skok do písku. Na sportovním hřišti jsou i dvě menší hřiště, která jsou pokryta umělou trávou a tartanem a dá se na nich hrát tenis, florbal či basketbal. Sportovní třídy chodí v hodinách tělesné výchovy trénovat i na sportovní stadion, který je nedaleko školy. Zde mají žáci možnost využít venkovní sportovní hřiště, tělocvičnu či posilovnu. Žáci atletických tříd pak reprezentují školu v různých sportovních soutěžích. Většinou se jedná o okresní a krajské soutěže. Ti nejlepší žáci školu reprezentují i v celorepublikových soutěžích.

Ve škole je celkem 58 učeben, z toho jsou 3 učebny s výpočetní technikou, diaprojektorem. V jedné z učeben je školní družina. Dále je zde velká školní knihovna, divadélko, moderní laboratoř pro chemii a fyziku. Škola má celkem 65 počítačů pro žáky a 25 pro pedagogy. V každé třídě je školní a magnetická tabule, nástěnka, skříň na různé pomůcky a mnohdy i počítač. Třídy jsou barevně vymalované. Na prvním stupni mají žáci možnost si jít o přestávkách odpočinout na koberec, který je umístěný ve třídách za lavicemi.

Škola nabízí řadu zájmových a volnočasových aktivit. Na kroužky chodí žáci především z prvních ročníků a díky jejich zájmu mohou vybírat z jejich pestré nabídky (např. kroužky sportovní, umělecké, naukové a speciální). Žáci druhého stupně

navštěvují zejména kroužky sportovní, které mají především formou tréninku. Někteří se zabývají i vydáváním školního časopisu.

Specifikací školy je, že každý třídní učitel si může ve své třídě sestavit lavice, dle své potřeby, proto jsou většinou uspořádány nepravidelně (např. do tvaru písmene U nebo dvě lavice jsou u sebe a mohou tak sedět vždy čtyři žáci naproti sobě). Je určitě přínosem, že děti dostávají každý pátek zdarma ovoce, které si vždy pověřený žák vyzvedne a ve své třídě rozdává. Žáci na prvním stupni základní školy se jedenkrát týdně absolvují hodiny daltonské výuky, což je alternativní způsob učení, kde se žák svobodně rozhoduje o tom, jakým tempem si bude plnit své úkoly a kolik jich individuálně zvládne vyřešit.

Na druhém stupni základní školy se již pedagogové s rizikovým chováním setkali, a to se šikanou. Problém šikany byl nad síly vedení školy, proto se obrátila na SVP, které jim pomohlo tuto situaci vyřešit. Na základě této skutečnosti bude tedy preventivní program určen pro žáky šestých tříd. Šestý ročník byl vybrán z toho důvodu, že žáci přecházejí z prvního stupně na druhý, do školy přicházejí i nové děti z jiných škol, což pro ně může představovat velkou změnu. Pokud se kolektiv v šesté třídě stmelí, minimalizují se tím projevy šikany. Preventivní program však musí být dlouhodobý, tj. celý školní rok, nesmí být jen jednorázovou záležitostí.

4.3 Cíle

Program je dlouhodobý a komplexní. Hlavním cílem preventivního programu je, aby žáci mezi sebou, i s pedagogem komunikovali a měli ve svém třídním učiteli oporu a vzor. Komunikace mezi žáky je velmi důležitá a to proto, že žáci potom lépe zvládají řešení různým problémů, které se v kolektivu vyskytují. Důvěra k pedagogovi je velmi důležitá, pokud mají žáci nějaký problém, mohou se tak učiteli kdykoliv svěřit, a ten začne problém řešit včas a tudíž s větší efektivností aniž by si toho kolikrát zúčastnění všimli. Důraz je kladen zejména na zodpovědnou práci pedagogů a jejich tříd. Úkolem každého pedagoga je vytváření zdravého prostředí ve třídě. Učitel musí s třídou pracovat již od počátku, protože pouze tak se mu podaří vybudovat dobré vztahy mezi

žáky a potlačit tak negativní jevy. Kladné vztahy však musí být vzájemné, jak mezi žáky ve třídě, tak i mezi nimi a třídním učitelem.

Je důležité, aby pedagogové znali projevy šikany, její příčiny, průběh a její správné řešení, pokud se ve třídním kolektivu objeví.

Ve všech třídách by měla být zavedena demokracie, aby se žáci mohli sami vyjadřovat a stanovili si spolu s učitelem pravidla, která budou celý školní rok dodržovat. Do demokracie lze zahrnout i projekty, jež si žáci vedou sami a pedagog na ně pouze dohlíží.

4.4 Realizace preventivního programu

4.4.1 Realizace preventivního programu ze strany pedagogů

Všichni pedagogové školy se snaží vytvářet pozitivní klima a náladu ve třídách, aby se mezi žáky minimalizoval výskyt negativních jevů. Je důležité, aby si třídní pedagogové všímali vztahů mezi svěřenci, aby včas zachytili náznaky vyčlenění dětí z kolektivu a pomohli jim k lepší pozici ve třídě (např. aktivně žáka zapojují do různých aktivit). Vyčleněný žák by se totiž mohl snadno stát obětí šikany.

Žákům je vždy na začátku roku zdůrazněno, že v případě jakéhokoliv problému se mohou obrátit na kteréhokoliv člena pedagogického sboru, výchovného poradce či metodika prevence a kde tyto osoby ve škole zastihnou (např. kde má třídní učitel kabinet). Také dostávají informace o tom, že se nemusí obracet jen na pracovníky školy, ale mohou využít i pomoci specializovaných pracovišť (např. krizové linky nebo krizového pracoviště). Jejich kontakty naleznou v případě potřeby u školního preventisty nebo na nástěnkách školy. Pokud si netroufnou přijít osobně, mohou využít také schránku důvěry a svěřit se s jakýmkoli problémem.

Do této kategorie spadají i dozory pedagogů v prostorách školy. Vždy minimálně jeden pedagog bude dohlížet na bezpečnost a chování žáků, aby bylo co nejvíce v souladu se stanoveným školním řádem, s nímž jsou na začátku školního roku třídním učitelem seznámeni.

Během celého školního roku mohou žáci využívat různých volnočasové aktivity, které škola realizuje (a to jak školní, tak i mimoškolní) pod vedením svých pedagogů.

4.4.2 Harmonogram preventivního programu

Preventivní program je určen nejen pro žáky šestých tříd, ale i pro jejich vyučující pedagogy. Tento ročník je jednou z nejrizikovějších skupin, a to proto, že děti přecházejí z prvního stupně na druhý a do ročníku přicházejí noví žáci z jiných škol. Další nejrizikovější skupinou jsou třídy atletické, které se utvářejí také v šesté třídě. V atletických třídách mají žáci sklony k vydělování, a ti méně úspěšní, či naopak velmi úspěšní se mohou stát snadno obětí šikany. Proto většina aktivit je zaměřena na komunikaci a utužování vztahů třídního kolektivu, v němž by se měli žáci cítit dobře, umět spolu spolupracovat a řešit společně případné různé problémy. Aktivity jsou jak školní, tak i mimoškolní.

Další metody, které se v programu vyskytují, jsou určeny k zavedení demokracie. Tato je pro žáky velmi důležitá, protože uvítají, že i oni mohou mít své vlastní slovo a názor. Pokud ho mohou vyjádřit, cítí se pak ve škole lépe a vědí, že se nemusí řídit pouze požadavky pedagogů a vedení školy, ale mohou o svém názoru s nimi rozumně diskutovat.

MĚSÍC REALIZACE	AKTIVITY, METODY
Září	<ul style="list-style-type: none"> - Adaptační kurz - Určení pravidel - Projekt v rámci výuky - Třídnická hodina - Volnočasové aktivity - Třídní schůzka
Říjen	<ul style="list-style-type: none"> - Volnočasové aktivity - Třídnická hodina

	<ul style="list-style-type: none"> - Informování rodičů
Listopad	<ul style="list-style-type: none"> - Projekt v rámci výuky - Volnočasové aktivity - Třídnická hodina - Konzultační hodiny
Prosinec	<ul style="list-style-type: none"> - Volnočasové aktivity - Třídnická hodina
Leden	<ul style="list-style-type: none"> - Projekt v rámci výuky - Volnočasové aktivity - Třídnická hodina - Třídni schůzka
Únor	<ul style="list-style-type: none"> - Lyžařský kurz - Volnočasové aktivity - Třídnická hodina
Březen	<ul style="list-style-type: none"> - Projekt v rámci výuky - Volnočasové aktivity - Třídnická hodina
Duben	<ul style="list-style-type: none"> - Volnočasové aktivity - Třídnická hodina - Konzultační hodiny
Květen	<ul style="list-style-type: none"> - Projekt v rámci výuky - Volnočasové aktivity - Třídnická hodina
Červen	<ul style="list-style-type: none"> - Výlet - Volnočasové aktivity - Třídnická hodina

4.4.3 Popis jednotlivých aktivit

Aktivita, které jsou v preventivním programu uvedeny, spadají plně do kompetence školy a tato je může realizovat sama. Pokud si však škola neví rady, jaké metody použít nebo jak program realizovat, může o pomoc požádat SVP, se kterým již v minulosti spolupracovala. Středisko vypracovává pro základní školy různé preventivní programy, zaměřené na jakékoliv rizikové chování, a to pro všechny ročníky. Proto pokud bude základní škola potřebovat, může se kdykoliv na středisko obrátit, což jim pomůže při realizaci tohoto preventivního programu.

1. Adaptační kurz

Adaptační kurz je pořádán hned na začátku školního roku v září. Jeho délka je 3 dny. Adaptační kurz pro žáky šestých tříd se uskutečňuje z toho důvodu, aby se žáci mezi sebou co nejlépe poznali, měli k sobě kladný vztah, navázali nová přátelství a uměli spolu navzájem komunikovat už od počátku utváření kolektivu. Je jistě přínosem pokud na kurzu poznají třídního učitele i v jiném prostředí než pouze za katedrou. Berou ho pak, jako svého staršího kamaráda, ne jen někoho, kdo je pouze neustále zkouší a poučuje. Na základě toho, pak k němu pocítí větší důvěru a vědí, že se na něj mohou kdykoliv na něj obrátit se svými problémy a on se jim bude snažit dle svých možností pomoci. Z opačného hlediska, i třídnímu učiteli pomůže lépe poznat své žáky.

Hry, které žáci na adaptačním kurzu absolvují, jsou zaměřené především na komunikaci a seznamování. Komunikační hry, jak už vyplývá z názvu, jsou do kurzu zařazeny proto, aby se žáci naučili mezi sebou komunikovat a řešit vzájemně různé problémy. Aby však žáci spolu našli společnou řeč, musí se navzájem co nejlépe poznat. Na základě toho jsou do kurzu zařazeny i seznamovací hry.

Také jsou na pořadu různé dramatické hry, ve kterých se žáci vžívají do rozličných sociálních rolí (např. pocity ostrčeného, či zcela vyděleného člena kolektivu). Cílem těchto her je poznatek všech žáků ocitnout se v kůži šikanovaného tak, aby si každý z nich uvědomil že nesmí z kolektivu nikoho vyčleňovat a musí se brát navzájem takoví, jací jsou.

Hned na začátku kurzu si žáci zahrají hru „Zamotaný řetěz“. Při této činnosti žáci sedí v kruhu, aniž by mohli ovlivnit, vedle koho budou sedět. Každý z nich postupně

řekne něco o sobě, všem se představí a popíše své záliby a koníčky. Cílem této hry je, aby se žáci navzájem aspoň trochu poznali a věděli o každém alespoň nějakou informaci. Pokud se již trochu seznámili mohou pokračovat v hraní dalších her, kde se již oslovují jmény a rozšiřují si o sobě další poznatky. Toto utváří mezi nimi navzájem pevnější vazby a vztahy.

Na programu jsou i hry zaměřeny na detailnější poznávání svých spolužáků i třídního učitele. Při těchto hrách žáci sedí v kruhu, sami se představují nebo představují své spolužáky. Sem bychom mohli zařadit např. hry „Portrét“, „Bang“, či „Na povaleče“.

Jistě zaujme i hra, kde si žáci mezi sebou vyměňují identity a tím se mezi sebou navzájem poznávají. Tato hra je pohybová a seznamovací. Cílem je, aby si žáci mezi sebou vyměnili co nejvíce identit a tím poznali co nejvíce svých spolužáků. Při této hře se žáci volně pohybují ve vymezeném prostoru a vzájemně si mezi sebou vyměňují totožnosti tak, aby jich měli co nejvyšší počet, kdy závěrem se musí opět vrátit k té své.

Žáci se účastní i hry morální/sociální. Tato hra je zároveň zábavná i komunikační. Cílem je, aby žáci spolu spolupracovali, komunikovali a navzájem si pomáhali. Je zaměřena především na vzájemnou spolupráci mezi žáky, na to, aby si uvědomili své odlišnosti a brali se takoví, jací reálně jsou. Při hraní této hry předstírá každý žák nějaké zdravotní postižení (někteří jsou slepí – mají zavázané oči, jiní bez rukou – mají je zavázané za zády, někteří němí). Hra trvá delší dobu, minimálně půl dne, kdy si všichni navzájem pomáhají a různým způsobem spolu komunikují (např. u oběda ti, co jsou němí, musí nakrmit ty bezruké). V průběhu hry se mohou zároveň hrát i jiné hry s upravenými pravidly. Jelikož je toto velmi zábavné, odbourává se u žáků tréma a nesmělost. Většina z nich se pak dokáže bavit, mluvit a chovat se tak, jak by se předtím nechovali, či nemluvili.

V jednom z večerů učitelé připraví pro žáky táborák. Ti u něho předvádějí různé scénky pro své pobavení. Většinu z nich si připraví ve skupinkách dopředu a to svým náhodným výběrem, tzv. aktivitou „molekuly“. Žádoucí je, aby se u žáku odbourala tréma a chovali se tak, jak se obvykle chovají mezi svými kamarády. Jelikož je táborák

pro žáky velmi zábavný, utužují se mezi nimi vztahy a tím se brzy mezi nimi odbourá i tréma.

Na konci každého dne probíhá diskusní večer, na němž si žáci povídají o tom, co se jim během dne líbilo či naopak nelíbilo, co vše si z různých aktivit odnesli. Pedagog si vše zaznamenává, aby věděl, co příští rok v programu adaptačního kurzu změnit či zlepšit.

2. Určení pravidel

Hned na začátku září, po příjezdu z adaptačního kurzu, si žáci spolu se svým třídním učitelem vzájemně určí pravidla, která budou během celého školního roku dodržovat (a to nejen žáci, ale i učitelé). Určení pravidel je dobré především k tomu, aby se žáci cítili ve třídě dobře a věděli, že i oni se o konečné nastavení pravidel zasloužili a nejsou pouhými „loutkami“, které se musí všemu podřizovat. Díky tomuto se ve třídě v podstatě zavádí tzv. demokracie, kdy se mohou sami rozhodnout, co by chtěli, či naopak nechtěli.

Pravidla mohou být nastavena tak, že každý žák na tabuli napíše své představy o průběhu výuky. Poté třídní učitel vybere z uvedených návrhů celkem 10 - 15 bodů, dle svého uvážení. Tato pravidla si pak žáci sepíší na velký papír a vyvěsí si je ve třídě na dobře viditelné místo tak, aby je měli neustále na očích a dodržovali je.

Pokud žáci začnou z nějakého důvodu pravidla porušovat, může se stejně zachovat i pedagog. Např. jedním pravidlem mohou mít zaručeno, že všechny písemné práce budou dopředu včas oznámeny. Pokud se však pravidly nebudou řídit, může se stát, že ani pedagog s rozporu s pravidly jim toto nesdělí a dá jim test neohlášeně.

3. Projekt v rámci výuky

Cílem projektů je, aby žáci spolu během školního roku spolupracovali dohromady jako tým a ne individuálně. Projekty v rámci výuky žáci tvoří ve vyučovacích hodinách, kdy všichni společně vytváří projekt na dané téma. Většinou pracují ve skupinách, kdy je při každém jednotlivém projektu složení skupiny různorodé. Při vypracovávání zadaných témat by měl třídní učitel zjistit, zda jsou z kolektivu někteří žáci vyčleňováni

a neúčastní se aktivně zadaných úkolů. Po zjištění této skutečnosti pak hledá příčinu jejich nezapojování se.

Téma projektu je většinou nastaveno učebními osnovami tak, aby daný projekt probíhal ve stejnou dobu jako probíraná látka. Projekty však nemusí být jen učební, ale mohou využívat i různých významných událostí v roce, jako mohou být např. zpracovány vánoční tradice a zvyky.

4. Třídnické hodiny

Třídnické hodiny jsou už podle názvu vedeny třídním učitelem. Pedagog zde s žáky probírá organizační záležitosti, co je v následujícím období čeká. Rekapituluje, co se jim v daném měsíci líbilo/nelíbilo, co by popřípadě změnili nebo udělali jinak. Na konci každé třídnické hodiny (cca 15 min před koncem) si žáci zahrají hru, zaměřenou na jejich komunikaci a navazování vztahů mezi sebou. Hry jsou pohybové a zábavné. Cílem těchto her je, aby žáci měli mezi sebou kladný vztah a komunikovali spolu. Jelikož jsou hry zábavné, tak se žáci při nich odreagují a pobaví. Pokud je mezi nimi napětí či tréma, může se u těchto her odbourat a díky tomu se zlepšit komunikace mezi žáky. Je dobré, když se do průběhu dění zapojí i třídní učitel.

Při realizaci všech her se žáci pohybují po místnosti a danou hru hrají podle stanovených pravidel.

5. Volnočasové aktivity

Volnočasové aktivity, jak už vyplývá z názvu, se realizují ve volném čase po vyučování. Každý měsíc mají žáci možnost se po skončení výuky sejít v areálu školy a zahrát si nejrůznější hry. V zimních měsících, či za špatného počasí, se žáci scházejí v tělocvičně. Pokud je však venku hezké počasí, schází se na školním hřišti. Výsledkem těchto aktivit by mělo být, aby se žáci nevidali pouze ve vyučování, ale aby trávili společně i část svého volného času.

Žáci mají možnost si zahrát pohybové, slovní, míčové (např. vybíjenou, fotbal, basketball, baseball) a zábavné hry. Pokud to povaha hry vyžaduje, žáci se na ní domlouvají předem, aby si mohli případně z domu přinést vlastní pomůcky, např. šátky,

hokejky. Díky těmto zájmům se u žáků rozvíjí komunikace a vztahy mezi nimi se utužují. Je dobré, aby se do volnočasových aktivit zapojili i pedagogové, aby utužení vztahů bylo vzájemné.

6. Informování rodičů

Informování rodičů probíhá formou třídních schůzek, konzultačních hodin, případně informačních emailů. Toho shrnutí probíhá jednou za čtvrt roku. Pokud rodiče potřebují, mohou po domluvě kdykoliv v průběhu celého školního roku přijít za třídním pedagogem. Je vhodné, aby rodiče (zákonní zástupci dítěte), věděli o svém dítěti vše a zároveň se školou spolupracovali. Pokud rodiče chodí na schůzky pravidelně, projevují tak o dítě zájem. Pokud naopak nechodí a se školou nespolečně pracují, ani jiným způsobem se nedotazují (např. nepřijdou za třídním pedagogem ani mimo třídní či konzultační hodiny), měl by třídní učitel informovat metodika prevence, jehož úkolem je zjistit proč rodiče se na dítě neinformují. Mohlo by se stát, že je dítě doma zanedbávané (např. dostává málo psychické opory) a tudíž by se snadno mohlo stát obětí šikany nebo agresorem.

Pedagogové informují rodiče i o tom, že mají možnost se v případě nějakého problému u svého potomka se obrátit na SVP, spolupracující se základní školou a dát jim adresu či telefonický kontakt. Vzájemná spolupráce probíhá i v návaznosti na to, že se již v minulosti na základní škole šikana objevila a o pomoc bylo požádáno právě toto středisko.

Na třídní schůzky chodí rodiče všech žáků společně, kdy sedí ve třídách v lavicích jako žáci a pedagog je informuje o celkové organizaci školy (např. kdy a kam žáci pojedou na lyžařský kurz, na výlet, akce, probíhající ve škole).

Konzultační hodiny probíhají tak, že rodiče navštíví třídního učitele spolu se svým dítětem a společně hodnotí jeho chování a prospěch.

7. Lyžařský kurz

Na lyžařský kurz se zpravidla odjíždí v lednu či v únoru a trvá 7 dní. Během celého lyžařského kurzu však žáci neučí pouze lyžovat na sjezdovce, ale opět hrají i různé hry.

Hry jsou většinou pohybové a zábavné. Cílem těchto her je, aby se žáci mezi sebou respektovali, vzájemně spolu vycházeli a komunikovali. V průběhu těchto her se žáci pohybují po celém ubytovacím objektu nebo se zdržují jen ve společenské místnosti. Žáci se u her pobaví a zároveň odreagují. Pokud je to možné, měli by se do průběhu her zapojit i pedagogové, aby na ně žáci nahlíželi jinak a nebrali je jen jako řídicí osoby. Může to také vylepšit vztah a vzbudit v nich větší důvěru.

Na konci výcviku se zpravidla pořádá karneval, na kterém opět žáci hrají hry pohybové, zábavné a komunikační. Tyto aktivity mají za cíl opětnou komunikaci mezi žáky a pedagogy a zlepšení vzájemných vztahů mezi sebou. Mezi důležité okamžiky patří předvedení své masky, kdy každý žák se snaží o její co nejvýstižnější přiblížení (např. pes chodí po místnosti po čtyřech a štěká; kašpárek se snaží všechny pobavit). Ostatní se ho mohou masky na cokoliv zeptat. Karneval se odehrává ve společenské místnosti, po které se žáci volně pohybují. Karneval je také tzv. tečkou lyžařského výcviku.

8. Výlet

Závěrem školního roku žáci spolu se svým třídním učitelem jedou na školní výlet do přírody. Zde žáci poznávají navštívené místo České republiky a také hrají hry zaměřené na kladné vztahy a komunikaci. Hry jsou pohybové, zábavné, slovní. Cílem her je, aby žáci spolu komunikovali, měli k sobě a učiteli kladný vztah a spolupracovali spolu jako tým.

Jelikož se žáci na konci školního roku už dobře mezi sebou znají, lze tedy přichystat i hry složitější, mezi které patří např. „Lidské bingo“. Tato hra je především komunikační. Zde je důležité, že se žáci mezi sebou už znají. Každý žák má na papíře tolik vlastností, kolik je spolužáků a ke každé vlastnosti má za úkol přiřadit jednu osobu, které vlastnosti náleží a ta mu to odsouhlasí. Cílem této hry je, aby žáci spolu komunikovali, protože komunikace mezi nimi je velmi důležitá.

Jak již bylo zmíněno, hrají se i hry pohybové a zábavné. Tyto hry mají za cíl kladný vztah mezi žáky a pedagogem. Pedagog se do her zapojuje také a tím dává žákům najevo, že není jen učitel, jelikož se při hře dostává na stejnou úroveň jako žáci. Tyto

hry se hrají venku na onačeném území. Žáci se navzájem honí, chrání své území, plní různé úkoly a především musí spolu spolupracovat jako tým a ne individuálně. Mezi tyto hry patří např. „Cyklická honěná“ a „Robotci“.

Výlet zakončí poslední den táborák, který si žáci připraví a mohou zde říct veškeré své připomínky k celému pobytu. Cílem tohoto večera je, aby se žáci uměli vyjádřit a říct svůj vlastní názor. Protože jsou důležité názory všech, mohou žáci své připomínky napsat i anonymně na kousek papírku, který pak hodí do čepice. Učitel pak náhodně lístečky čte a třída o nich diskutuje. Např. na lístečku je napsáno „nelíbila se mi hra A“ a tak se na základě toho rozvine diskuze o tom, co bylo špatně a co by žáci změnili, aby se hra více líbila. Zábavné a poučné jsou třeba zazpívané trampské písničky či tradiční hra „Tichá pošta“.

4.5 Evaluace

Hodnocení preventivního programu probíhá ze strany pedagogů a žáků průběžně a závěrečně.

Průběžné hodnocení probíhá na třídnických hodinách. Žáci v každé hodině vždy odevzdají papír, na kterém odpovídají na otázky (např. „Co bys změnil/a na hře „A“, kterou jste hráli minulý týden?“, „Spolupracovali jste na projektu všichni nebo byl někdo, kdo nechtěl spolupracovat?“). Je dobré, aby metodik prevence alespoň jednou za 2 měsíce s žáky absolvoval sociometrii a následně ji vyhodnotil. Díky této metodě zjistí, zda třída spolu utváří tým či nikoliv. V sociometrickém dotazníku jsou například otázky „Koho by sis s sebou vzal na pustý ostrov?“, „Chtěl bys s celou třídou cestovat na lodi po moři?“.

Při hraní her v třídnických hodinách a při tvorbě projektů pedagog sleduje dorozumívání se mezi žáky, zda všichni spolu spolupracují, zapojují se do činnosti nebo zda jsou někteří jedinci, kteří se nezapojují či jsou z kolektivu vyčleněni. Dále pozoruje zda se všichni žáci baví společně nebo pouze ve skupinkách. Pokud pedagog zjistí, že třída spolu nevychází, tak jak má (někteří jedinci jsou z kolektivu vyčleněni či třída

spolu komunikuje pouze ve skupinkách), musí začít se třídou více pracovat a snažit se všechny začlenit do kolektivu tak, aby se podíleli všichni společně.

Závěrečné hodnocení žáků probíhá na konci školního roku formou hry, která je zaměřena na komunikaci a spolupráci mezi žáky. Při této aktivitě pedagog sleduje žáky, aby zjistil zda byl preventivní program účinný či nikoliv. Pokud žáci spolu tvoří tzv. tým a nikoho z kolektivu nevyčleňují a všichni žáci se aktivně do hry zapojují, tak byl preventivní program účinný a hlavní cíl programu byl splněn.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo vypracování preventivního programu pro danou základní školu, reagující na aktuální situaci města a školy. Na základě zjištění se objevilo, že se na základní škole už dříve objevila šikana, a proto navázala spolupráci se SVP. Středisko na základní škole uskutečnilo jednorázový preventivní program se zaměřením na šikana, a tím základní škole pomohlo k eliminaci šikany. Díky této zkušenosti byl tedy vypracován preventivní program proti šikaně a to z toho důvodu, aby se již tato do budoucna na základní škole neobjevovala.

Jelikož je základní škola atleticky zaměřena a přicházejí do ní žáci i z jiných škol, proto byl preventivní program zaměřen na žáky šestého ročníku, který je jednou z nejrizikovějších skupin.

Preventivní program byl vytvořen na základě zjištění, co již základní škola realizuje a co již má vyzkoušené a ověřené. Program se především zabývá komunikací a utužováním vztahů ve třídách. Pokud je komunikace ve třídě dobrá, pak se daří i společně řešit různé problémy, které se zde objeví. Dále je důležité, aby žáci měli ve svém třídním učiteli oporu a věděli, že se mu mohou s čímkoliv svěřit a on jim v rámci svých možností pomůže, případně požádá o pomoc někoho kompetenčního. Aby však komunikace a spolupráce mezi žáky byla co nejlepší, bylo tady zmíněno mnoho aktivit zaměřených na tyto problémy.

Preventivní program je ve větší míře primární prevencí než sekundární. Primární prevencí je hlavně proto, aby se již šikana v žádné míře ve třídách nevyskytovala.

Najdou se pedagogové, mnohdy i rodiče, kteří si neuvědomují, že pokud daný problém nezačnou řešit včas, tak se šikana může dostat až do fáze, kdy je ji již obtížné řešit. Proto je vhodné, aby pedagogové na základních školách vždy podstoupili kurz a to nejen o šikaně, ale o všech rizikových problémech a signálech, jak je včas poznat a správně řešit.

Důležité je, aby rodiče se základní školou spolupracovali, navštěvovali pravidelně rodičovské schůzky a konzultační hodiny. V případě vyskytnutí se nějakého problému, by měli školu informovat nebo škola informovat je. Spolupráce mezi rodiči a školou je velmi důležitá, protože se včas mohou zaměřit a podchytit problémy, a tak vše řešit již

Pokud si rodiče s dítětem neví rady, tak mohou o pomoc požádat školního metodika prevence či psychologa, a ten jim poradí co dělat, případně jim doporučí SVP, kam se mohou obrátit.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že spolupráce mezi rodiči a školou, případně mezi školou a SVP, či rodiči a SVP je velmi důležitá. Pokud totiž tyto orgány spolu budou správně spolupracovat, je to velmi přínosné pro vývoj a podporu dětí (žáků)

Po vypracování kompletního preventivního programu byla učiněna nabídka konkrétní základní škole, pro níž byl vypracován.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. FIELDOVÁ, E. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Euromedia group, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2
2. FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. ISBN 978-80-247-2781-3
3. INFOGRAM: Portál pro podporu informační gramotnosti. *Samostatná práce studentů*. [online]. 2014 [cit. 2014-3-20]. Dostupné z: <http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1314>
4. JEZBEROVÁ, R. a kol. *Žákovské projekty cesta ke kompetencím*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2011. ISBN 978-80-86856-77-3
5. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5
6. KRCH, F., D. a kol. *Poruchy příjmu potravy, 2., aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN: 80-247-0840-X
7. KUBIŠOVÁ, P. Program prevence kriminality na základních školách. Praha: Klinika adiktologie, 2012. ISBN 978-80-7476-011-2.
8. MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7
9. MACHÁČKOVÁ, P. *Ujasněme si pojmy: Kyberšikana*. [online]. září 2007, [cit. 2013-1-15]. Dostupné z: <http://www.nidm.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot/medialni-vychova-a-medializace/realizace/ujasneme-si-pojmy-kybersikana>
10. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce 2. přepracované vydání*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0
11. MELGOSA, J. *Žít naplno*. Praha: Advent-Orion, 2004. ISBN 80-7172-601-X
12. MIOVSKÝ, M., SKÁCELOVÁ, L., ZAPLETALOVÁ, J., NOVÁK, P. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7

13. MŠMT ČR. *Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu*. [online]. 27. 6. 2010, [cit. 2013-7-18]. Dostupný z: <http://www.msmt.cz/file/16437?highlightWords=manu%C3%A1l+pro+tvorbu+MPP>
14. MŠMT ČR. *Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti středisek výchovné péče*. [online]. 18. 7. 2007, [cit. 2013-6-20]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/metodicky-pokyn-upresnujici-podminky-cinnosti-stredisek-vychovne-pece>
15. MŠMT ČR. *Rejstřík škol a školských zařízení*. [online]. 2013 – 2014, [cit. 2013-6-24]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/odkazy/rejstrik-skol-a-skolskych-zarizeni?highlightWords=rejst%C5%99%C3%ADk+%C5%A1kol>
16. MŠMT ČR. *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009-2012*. [online]. 14. 2. 2012, [cit. 2013-6-19]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/20270>
17. MŠMT ČR. *Strategie primární prevence 2013-2018*. [online]. 3. 4. 2013, [cit. 2013-6-18]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>
18. MŠMT ČR. *Věstník z r. 2005*. [online]. 14. 7. 2005, [cit. 2013-7-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/2005-7-1>
19. MŠMT ČR. *Věstník z r. 2007*. [online]. 16. 10. 2007, [cit. 2013-2-20]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/2007-11>
20. NICM: Národní informační centrum pro mládež. O nás. [online]. © NICM, [cit. 2014-4-19]. Dostupné z: <http://www.icm.cz/o-nas-icm>
21. NEŠPOR, K., CSÉMY L. *Alkohol, drogy a vaše děti*. [online], [cit. 2012-4-18]. Dostupné z: <http://www.drnespor.eu/knizkycz.html>
22. NETOLICKÁ, D. *Kriminalita dětí a mládeže*. [online]. 26. 8. 2012, [cit. 2012-12-20]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/N/16439/kriminalita-deti-a-mladeze.html/>
23. NÚV: Národní ústav pro vzdělávání. Střediska výchovné péče. [online]. 2011 - 2014, [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vice/rovne-prilezitosti-ve-vzdelavani/strediska-vychovne->

pece?highlightWords=st%C5%99ediska+v%C3%BDchovn%C3%A9+p%C3%A9%C4%8De

24. Ostrov radosti. *Prevence rizikového chování* [online]. 2010, [cit. 2012-12-19]. Dostupné z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence/>
25. PCPP – Pražské centrum primární prevence. *Rizikové chování*. [online]. 2008, [cit. 2013-1-18]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/rizikove-chovani-charakteristiky>
26. Peer program. *O programe*. [online]. 14. 9. 2009, [cit. 2014-3-13]. Dostupné z: <http://obcan.zvolen.sk/peer-program.phtml?id3=47847>
27. Portál pro nevšední rodinu. *Co vám mohou nabídnout Střediska výchovné péče*. [online]. 7. 9. 2006, [cit. 2013-6-26]. Dostupné z: <http://www.moje-rodina.cz/dospivani/co-vam-mohou-nabidnout-strediska-vychovne-pece.html>
28. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9
29. SOUČEK, T. *Slovníček pojmů z literatury a mluvnice*. [online]. 21. 10. 2008, [cit. 2013-5-13]. Dostupné z: <http://www.cesky-jazyk.cz/slovnicek-pojmu/mluveny-projev/>
30. SOCHŮREK, J. *Úvod do sociální patologie*. Liberec: Technická univerzita – katedra sociálních studií a speciální pedagogiky, 2009. ISBN 978-80-7372-448-1
31. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese, rozšířené a přepracované vydání*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3
32. VITÁSKOVÁ, K. *Etopedie – vybrané okruhy etopedické problematiky*. Ostrava: Ostravská univerzita – katedra pedagogiky, 2005. ISBN 80-7368-123-4
33. VOCILKA, M. *Náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež*. Praha: TECH-MARKET, 1996. ISBN 80-902134-5-6
34. Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání
35. VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I.: Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: Masarykova univerzita – Katedra speciální pedagogiky, 2009. ISBN 80-210-3532-3

36. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních
37. Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících
38. ZAPLETALOVÁ, J. Institut pedagogicko-psychologického poradenství. *Služby*. [online]. 2012, [cit. 2013-6-22]. Dostupné z: http://www.ippp.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=4&Itemid=2

Klíčové slova

- rizikové chování
- preventivní program
- šikana
- základní škola